

ГБОУ «Чурапчинская республиканская спортивная
средняя общеобразовательная школа - интернат олимпийского резерва
им. Д.П.Коркина»

Дорџооннор күүллэрэ

Тип урока: урок на экологической основе

Вид урока: закрепление

Технология: игровая

Форма проведения: урок –сказка

Учитель: Майорова Александра Афанасьевна

Тема раздела: Букубаар иннинээҕи кэм

Уруок темата: ньиргиздээх, ньиргизэрэ суох бүтэй дорҕооннор

Уруок сыала:

1. *Үөрэтэр сыала:* тылы дорҕоонунан сатаан ырытыы
ньиргиздээх, ньиргизэрэ суох бүтэй дорҕооннору
араарыы
2. *Сайыннарар сыала:* тылы байытыы үлэлэрэ
толкуйдуур дьобуру сайыннарыы
3. *Иитэр сыала:*
Кыһынны айылҕа кэрэ көстүүлэрин кэрэхсииргэ иитии
Тулуурдаах, дьулуурдаах буолуу
Экологияны кытта сибээс
Төрөөбүт тылга кэрэхсэбили үөскэтии
4. Оборудование: Таал – таал эмээхсин, күн, былыт, тыал, уот, карточка

Уруок хаамыыта	Үлэ көрүнэ
1. Тэрээһин чааһа	приветствие
2. Уруокка кириии	Турукка киллэрии, сүрүн геройу кытта билиһиннэрии
	Ыраастык суруйуу
	Этии схемата
	Тыл дорҕоонун моделын оноруу
	таабырын
3. сынһалан	
4.	ребус
5. түмүк	бэсиздэ
	рефлексия
6. дьизбэ үлэ	

Уруок былана

1. *Тэрээһин чааһа.* Күндэлэс күн үүннүн, сырдык санаа сыдыайдын!

Оҕолор, ити мин эһигини бу кылааска олорор дьоннору ыраастаатым. Мин кэннибиттэн үтүктэбит:

Бүгүңнү күн миэхэ үчүгэйи аҕаллын,
Бүгүңнү күн миэхэ туһалаах буоллун!

2. *Уруокка кириии.*

Ыраастык суруйуу (каллиграфияҕа үлэ). Тэтэрээккэ үлэ. (тус суолталаах дьайыы – личностнай)

Сүрүн геройу кытта билиһиннэриии. Бүгүңнү уруокпут биһиэнэ дорҕооннор күөллэригэр барыаҕа. Хайалара бу күөлгэ охтон түспүтэй? (Таал – таал эмээхсин). Таал – таал эмээхсин олорбута үһү. Кини ыаҕаһын ылан дорҕооннор күөллэригэр уу баһа киирбит. Эмээхсин мууска сыыһа тирэнэн охтон түспүт. Ол сытан эмээхсин эрэйдээх ынчыктаабыт, ону фишканын көрдөрөн иһин:

аа, оо, а уонна сытан эрэ ыйыппыт:

- Муус – муус, бэркин дуо?
- Муус – муус бэрдим ханна барыай?
- Муус – муус, бэрт буолларгың Күн – күн тоҕо ууларар?
- Күн – күн бэрт буоллаҕа эбээт.
- Күн – күн бэркин дуо?
- Күн – күн бэрдим ханна барыай, ол да буоллар оҕолорго **Этии схематын** суруйтаран эйиэхэ саатар анар илиин араһсарыгар көмөлөһүөм.

Халлаан тымныйда. Күөллэр уонна өрүстэр тоннулар.

Бэрэбиэркэ: Халлаан - предмет аата, тымныйда – хайааһын аата. Күөллэр – предмет аата, уонна – көмө тыл, өрүстэр – предмет аата, тоннулар – хайааһын аата. (бэйэни салайынар дьайыы – регулятивнай, билии – көрүү ылар дьайыы (познавательнай).

Таал – таал эмээхсин анар илиитэ араһыста. Таал - таал эмээхсин анар илиитэ араһсарыгар туох көмөлөстө? Күн. (күн хартыыната).

-Таал – таал эмээхсин салгыы ыйыта сытта:

- Былыт – былыт бэркин дуо?
- Былыт – былыт бэрдим ханна барыай?
- Былыт – былыт бэрт буолларгын Тыал - тыал тоҕо үүрэр?
- Тыал – тыал бэрт буоллаҕа дии, аны иккис илиитэ арахсарыгар оҕолорго

Тыл дорҕоонун моделин онотторуом. Халлааммыт тымныйда. Таал - таал эмээхсин айабыттан туох бурҕачыйан тахсара буолуой? (паар). Тыл дорҕоонун моделин ким көрдөрүөй?

Паар (п –ньиргизэрэ суох б/д, аа - уһун а/д, анны ньиргизэрэ суох б/д ньиргитэн биэрин эрэ, ханнык сана тыл таҕыста? Баар (ньиргизэрдэх б/д, аа - уһун а/д), (тэннээн көрүү, кэтээн көрүү, оҕону санардыы. Эрдэ ылбыт билиилэригэр олобуран кэтээн, тэннээн көрүү ньымаларын туһанан проблеманы туруоруу).

Модельбыт тэн дуу, тэнэ суох дуу? Тоҕо? Бүгүн урукпутугар тугу чинэтэбитий? (ньиргизэрдээх уонна ньиргизэрэ суох б/д). Таал – таал эмээхсин: О, дьэ бэрт, илиилэрим араҕыстылар.

- Таал – таал эмээхсин иккис илиитэ арахсарыгар туох көмөлөстө? (былыт)
- (былыт хартыыната)

Сынъялан. Биир харах, икки харах. Уна харах, ханас харах

Харахтарым иккилэр чоҕулуһан харалар.

- Тыал – тыал, бэркин дуо?
- Тыал – тыал бэрдим ханна барыай?
- Тыал – тыал бэрт буолларгын Таас – таас Хайа тоҕо мэхэйдиир?
- Таас – таас Хайа бэрт буоллаҕа дии. Мин ангар атаххын муустан араарарга көмөлөһүөм. Таал – таал эмээхсин ангар атаҕа арахсарыгар *тыал* көмөлөстө . (тыал хартыыната)

Таал – таал эмээхсин өр олорон күөмэйэ ыалдыаары гынна, киниэхэ кэһиэччигин саҕатын туруоран биэриэххэ.

Саҕа – тыл дорҕоонун моделин ким көрдөрүөй? (с - ньиргизэрэ суох б/д, а – кылгас а/д, 5 - ньиргизэрдээх б/д, а – кылгас а/д), арай ньиргизэрдээх б/д оннугар ньиргизэрэ суоҕу туруоран биэрдэххэ ханнык сана тыл тахсарый? (саха) моделлара тэн дуу, тэнэ суох дуу? Дакаастаа.

Ити курдук аны Таал – таал эмээхсин уоттан ыйыппыт:

- Уот – уот, бэркин дуо?
- Уот- уот бэрдим ханна барыай?

- Бэрт буоллаххына, тоҕо Сир ийэ эйигин кыайарый?

- Сир ийэ бэрт буоллаҕа дии, ол да буоллар аны иккис атаххын муустан араарарга көмөлөһөрбөр оҕолорго **таабырын** таайтарыам:

Таал – таал эмээхсин: Илиилэрим, атахтарым араҕыстылар.

Сынъялан. Хааман, хааман кэлэрбэр атахтарым иккилэр

Дайбаан, дайбаан биэрэрбэр илиилэрим иккилэр,

Эһигини көрөрбөр харахтарым иккилэр

Кэпсииргитин истэрбэр кулгаахтарым иккилэр.

Аны сир ийэ көмөлөһөр ини.

- Сир – сир, бэркин дуо?

- Сир - сир бэрдим ханна барыай? Бэрт буолан миэхэ элбэх көтөр - сүүрэр, үүнээйи бас бэринэр. Көтөрүм –сүүрэрим, күөх үүнээйим миэхэ барыта туһалаах, эмтээх. Хата, оҕолорго **ребус** таайтарыам.

А) Тиис (тиит) Саха сиригэр үүнэр мастартан саамай кытаанахтара (бөҕөлөрө) буолар.

Б) (ымыы – снегирь) Бу чыычаах кыһын сыммыт баттыыр.

В) Аан дойдуга саамай күүстээх кимий? (киһи)

- Киһи - киһи бэркин дуо?

- Киһи - киһи бэрдим ханна барыай?

- Бэрт, бэрт буолларгын, эн кыабын – күүһүн туохханый?

- Мин кыабым, өркөн - өйүм – сырдык санаа,

Күүһүм - уоҕум – олоххо дьулуһуу!

Оџолор сөпкө таайбыккытыгар үөрэн, Киһи быһыһыр санааланан Таал - таал эмээхсини хоннору тардан туруорда, эмээхсин дьиэтин диэки үөрэ – көтө бара турда.

5. Рефлексия. Бүгүһнү уруокка биһиги тугу биллибит? (Күн көрөн мууһу ириэрэр, онтон тыал мууһу ууларан көтүтэр (испаряется), оттон уот ууларар, киһи быһыһыр). Тугу хатылаатыбыт?

Сир ийэ – барыбыт дьиэтэ,
Аан дойдуга бары тэнмит:
Үүнээйи, хамсыыр – харамай, киһи.

Аан дойдуга олоххо дьулуһуу,
өркөн – өй уонна сырдык санаа туохтан да күүстээх.

6. Түмүк. Оџолор, манан уруокпутун түмүктүүбүт. Үчүгэйдик билбиккит, маладыастар.

7. Дьиэбэ сорудах.

Киһи айылҕа оџото. Бу былыр – былыргыттан баар өйдөбүл. Ол сиэринэн Ийэ айылҕабытын туругун туһунан оџолору кыра саастарыттан толкуйдуурга, кинини харыстыырга үөрэтэбит.

Уруокка экологической компоненттары киллэрэн, айылҕаны харыстыырга уһуйдахпытына, айылҕа тыннаах, чөл, үчүгэй туруктаах буоллабына эрэ, киһи үтүө доруобайдаах, дьоллоох буолуо диэн өйдөбүлү ингэриэ..